

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

בהר תשע"ו

פרשת שבוע

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

בין הגזרים – מברית בין הבתרים דרך קריעת ים סוף ועד ליום ירושלים וחג השבועות, מסגולה לבחירה (חלק ג)

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בשבועיים האחרונים, בדברינו לפרשות **קדושים ואמור**, הוכחנו שיש קשר בין ברית בין הבתרים, לבין קריעת ים סוף והמצווה להקים מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל.

הזכרנו גם, שברית בין הבתרים נערכה בחברון, העיר בה בא לידי ביטוי הצד **הסגולי** של כנסת ישראל - עם ישראל - כלל ישראל. ברית זו הייתה השיא של העליה הראשונה של אברהם אבינו ארצה, דווקא לארץ ישראל ולא למקום אחר ולא בגלל שהקב"ה ציווה עליו ללכת דווקא לשם. בעליה זו אברהם הוכיח את עצמו ועמד בניסיון כמנהיג לאומי לוחם, לכן יזכה לברכה הבאה:

"וְאֶבְרָהָם הָיָה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרָכְוּ בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: כִּי יִדְעֻתָיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת אֲחֵרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ יִקְנֶה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבִּיא יִקְנֶה עַל אֲבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו" (בראשית י"ח - י"ט).

"פגישתו" של אברהם עם ירושלים, בעליה זו, איננה קשורה לעבודת השם המיוחדת לעם ישראל, בעיר זו. היא קשורה למלכי צדק מלך שלם, המזוהה עם שם בן נח וצאצאיו, המאמינים אמונה מונותאיסטית באל אחד, בלתי נראה. בעליה זו אברהם מרשה לעצמו להתווכח עם בוראו ולנסות להציל את סדום ובנותיה בנימוקי צדק אוניברסליים:

"חַלְלָה לְךָ מַעֲשֵׂת פְּדָבָר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהָיָה כְּצְדִיק פְּרָשָׁע חַלְלָה לְךָ הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט" (שם, שם כה).

רק בעליה השניה (בגיל שבעים וחמש), אברהם "הופך" ל"שומר מצוות". הפעם הוא הולך למקום שהקב"ה יקח אותו לשם: "וַיֵּאמֶר יִקְנֶה אֶל אֲבְרָם לְךָ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמְּוֹלָדֶיהָ וּמִבְּרִית אֲבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (בראשית י"ב א).

שיאה של עליה זו, בניסיון הגדול מכל הניסיונות של עובדי השם, בכל הזמנים:

"וַיֵּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּצְרַיִם וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים" (בראשית כ"ב ב)

כאן ירושלים הופכת להיות עיר הבחירה, המקום אליו יעלה עם ישראל לרגל. הוא:

"הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יִקְנֶה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבֵטֵיכֶם לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שֶׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרָשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה" (דברים י"ב ה).

בסופו של דבר, התברר שהארץ שאברהם נמשך אליה באופן סגולי, היא הארץ שהקב"ה בחר עבורו.

לכן, אברהם, שהתווכח עם בוראו, בעליה הראשונה אודות רחוקים ורשעים - אנשי סדום, איננו קובל על הציווי, בעליה השניה להעלות לעולה את בנו יחידו הצדיק. עובד השם אמיתי, שומר מצוותיו, איננו דן את בוראו ואיננו מעלה לדיון את שאלת הצדק במשפטו.

בין פסח לעצרת אנו מציינים את המעבר מהשחרור הלאומי, משעבוד מלכויות אל העצמאות.

הימים הקשורים להליך זה הם: שביעי של פסח ויום העצמאות. מהם אנו ממשיכים דרך יום ירושלים וחג השבועות במסלול הרוחני, שהופך אותנו לבני חורין, לא בגלל שאיננו משועבדים למלכות זרה, אלא מפני שאנו עובדי השם ושומרי מצוותיו - אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה ובמצוות.

רק בהשלמת הצעידה בשני המסלולים הללו, נוכל להגיע לארץ ישראל - מדינת ישראל העצמאית, בבחינת: אין בין ימינו לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד. נוכל להגיע גם לארץ הקודש, הארץ בה חיים בקדושה ובטהרה, הארץ שגם להוציא את פירותיה הקדושים, זו מצווה.

חלק גדול מהבלבול שאחז בחלק משומרי המצוות, השואלים: איך יתכן שהארץ נבנתה והמדינה הוקמה בעיקר על ידי מי שלא הגדירו עצמם כשומרי מצוות? נובע מאי ההבנה של שני התהליכים.

הראשון - לאומי ואינו תלוי בשמירת מצוות, השני - דתי תורני, שכל כולו הקשבה לדבר השם. האתגר הגדול של הדורות האחרונים הוא לאחד בין שני התהליכים, הם משלימים זה את זה.

הבה נתפלל כי נזכה לראות בגאולה השלמה ונזכה להיות, עוד יותר בבחינת:

"בְּשׁוֹב יִקְנֶה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הַיְיָנוּ כְּחֻלְמִים" (תהלים קכ"ו א).

לעיין
ר' אליהו כרמל ז"ל
נלבי"ע
ח' באייר תשע"ו

לעיין
רבי יעקב בן אברהם ועישה
וחנה בת יעיש ושמחה
סבג ז"ל

לעיין
ר' מאיר בן
יחזקאל שרגא
ברכפלד ז"ל

לעיין
מרת שרה ונגרובסקי בת
ר' משה זאב ע"ה
נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד

לעיין
הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלבי"ע
ט' בכסלו תשס"ט

לעיין יחזקאל צדיק ז"ל, נלבי"ע י"א באייר תשע"ו

משי' ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב הרב ראובן אברמן זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות. לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' בורויה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

נישואין עם קראים

הרב עקיבא כהנא

הקראים הם יהודים שלא מאמינים בתורה שבעל פה אלא רק בתורה שבכתב. בתקופות מסויימות ובאיזורים מסויימים היו קראים רבים, ובימינו עדיין ישנן קהילות משמעותית של קראים שפעילות באיזורים מוגדרים בארץ. מדי פעם עולה השאלה האם מותר לישראל רגיל להתחתן עם אחת שנולדה להורים קראים, או להיפך. במאמרנו נברר נקודה זו לפי הסוגיות הנלמדות במסכת קידושין בפרק 'עשרה יוחסין'. כמובן שאין לפסוק ממאמר זה הלכה למעשה, ובכל מקרה יש מקום לנסות למצוא היתר לאנשים הרוצים לשוב בתשובה.

במשנה בקידושין (עד ע"א) נכתב שיש כאלו שנחשבים בייחוסם כיספיקות' ואסורים בחיתון עם אנשים שיחוסם ידוע, וכן עם אנשים אחרים שנחשבים כיספיקות'. הי'כותים', שהוגלו לארץ ישראל על ידי נבוכדנצר והתגיירו מפחד האריות, מיוחסים כיספיקות'.

בגמרא בדף עה הובאו כמה דעות מדוע אסרו את הכותים לבוא בקהל: האם זה משום שיש ספק בכנות הגיור שלהם; או משום שהם לא נהגו כדין בדיני אישות - הלכות גיטין ויבום, ולכן נוצר חשש ממזרות לכל מי שמתחתן עמהם (מתחתנים עם נשים נשואות מתוך הבנה שגויה שהן גרושות).

בית יוסף (אבן העזר סימן ד) הביא תשובת רבינו שמשון שהוא הדין לעניין קראים: אסור להתחתן בהם, משום שהקידושין שלהם נעשים כדין, אך הגירושין שלהם אינם נעשים כדין, ונמצא שיש עליהם חשש ממזרות.

וכן פסק רמ"א (אבן העזר ד, לז) שאסור להתחתן עם הקראים.

אמנם **רדב"ז (א, עג)** כתב שרבינו שמשון עסק רק במקרה שבו הקראים מתחתנים בקידושין רגילים, אבל במקומות שקהילותיהם נפרדות, אז גם קידושיהן לא נחשבים לקידושין, משום שהקידושין נעשים בפני עדים פסולים, שהרי הקראים פסולים להעיד, ולכן אין חשש ממזרות (הרדב"ז הפנה לתשובת הרמב"ם סימן שנא שממנה משמע שקראים מותרים לבא בקהל - תשובה שיש ספק אם הרמב"ם כתבה). **מהרש"ך (ג, טו) דחה** את דבריו ואמר שמתשובת ר"ש עולה שהוא עסק גם באופן שבו הנישואין היו בקהילה קראית לדעתו הקראים אינם פסולי עדות, כי רק דורות הקראים הראשונים היו רשעים להכעיס, אבל היום מעשי אבותיהם בידיהם, ואינם פסולי עדות. נמצא שקידושיהם קידושין, וגיטיהם אינם נעשים כדין ופסולים.

אמנם נודע ביהודה סימן ה (הובא בפת"ש מה) אומר ש שהרמ"א התייחס למקרה שמתחתנים במקומות שיש הרבה מהקראים, שאז יש למזררים מביניהם דין של 'קבוע', כיון שאדם הוא דבר חשוב ואינו בטל ברוב. אבל אם קראי בא להתחתן במקומנו, מותר להתחתן איתו, כי אז הכלל הוא 'כל דפריש מרובא פריש', ויש להניח שאותו קראי נמנה על הרוב שאינם ממזרים.

שאלת יעבץ (ב, קנב) מתיר מטעם אחר שכן לדעתו היו גוים שהתערבו בקראים, וגוים אינם יכולים להיות ממזרים. לכן לדעתו הקראים צריכים גיור, אבל אין חשש ממזרות.

בפועל הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח, אבן העזר יב) כתב שיש להתיר את לקראים לבוא בקהל מהטעם שקידושיהן אינם נחשבים לקידושין. אולם הרב שרמן (תחומין יט עמוד 192-200) אוסר את הקראים לבא בקהל.

סיכום: בסוגייתנו אוסרים את הכותים לבא בקהל, ודנו הפוסקים האם בימינו יש לאסור גם את הקראים מאותם טעמים.

לקניה בחנות הספרים

<p>לכרך - 30 *** לשמונת הכרכים: 190</p>	<p>כל כרך ₪60 לשמונת הכרכים: ₪420</p>	<p>שו"ת "במראה הבזק", חלקים א- ח חלקים ג' + ו' אזלו. ב"ע"ה, ישלחו לקונים לכשיצאו לאור מחדש קרוב.</p>	
<p>לכרך - 50 *** לשבעת הכרכים: 250</p>	<p>כל כרך ₪80 לשבעת הכרכים: ₪500</p>	<p>שו"ת "במראה הבזק", בכריכה מהודרת חלקים א- ז</p>	

למה הדייט הראשון הוא גם האחרון?

מדובר בסך הכול בפגישה אחת אבל רוב הרווקים/ות פוגשים אותה בכמויות סיטונאיות. היא לוקחת שעה בערך, אבל חורצת את הגורל של כל הבאות אחריה. יש בה משהו מסקרן ומסתורי, אך פעמים רבות יוצאים ממנה מאוכזבים ומתוסכלים. "פגישה ראשונה".

למה זה נראה ככה?

יותר חשוב - האם אפשר לעשות את זה אחרת?

לא מצליחים להמריא

מחקר חדש מגלה שב-92% מהמקרים הדייט הראשון הוא גם האחרון. הנתון המבהיל הזה מעורר סימני שאלה נוקבים על אותה פגישה גורלית. הרי לו היו מציעים לנו מוצר שעובד ב-8% מן המקרים, אין ספק שהיינו דורשים להחליף אותו באופן מיידי. למה הפגישה הראשונה מועדת כל-כך לכישלון? האם מובנה בתוכה איזה חומר נפץ שגורם לה להתרסקות פעם אחר פעם? האם יש משהו בדפוס ההתנהלות שלנו שתוקע את העניין? לטובת כל המבקשים למצוא את שאהבה נפשם ננסה להצביע על כמה טעויות יסוד שעלולות להפיל אותנו כבר בדייט הראשון ולהרחיק אותנו שוב ושוב מן המטרה הימקודשת (תרתי משמע).

1. **מיותרת מלכתחילה** – פגישה ראשונה חייבת בירור מקדים שיצדיק את קיומה. לפני שאני בוחר להקדיש ערב מחיי לאדם זר, אני חייב לדעת שיש פוטנציאל חיובי לקשר הזה. המשפט המפורסם "מה איכפת לך לשבת איתה על כוס קפה? מקסימום תפסיד ערב!" - הוא שגוי ומזיק. אנחנו לא קרשים. פגישות סרק שורטות את הנפש שלנו ומשחיתות את זמננו היקר. אם אין די מידע מקדים על בן/ת הזוג הפוטנציאלי שיגרום לי להאמין שיש סיכוי שזה אכן האדם איתו ארצה לחלוק את חיי - חבל מראש לצאת לפגישה הזו.

גם הטענה המצויה: "אני לא מאמין בבירורים. בלאו הכי אי אפשר לדעת כלום על בן אדם לפני שנפגשים איתו" – אינה נכונה. שווה וחיוני להתאמץ ולברר מראש מה שאפשר על הצד השני. בירורים אפקטיביים עשויים לחסוך מאיתנו עשרות אחוזים (!) של 'פגישות נפלי' בהן עוד לפני שהמלצרית מביאה את השוקו כבר בא לכם לבקש חשבון, כי מתברר שאין לכם מה לחפש פה בכלל.

יחד עם זה, צריך להיזהר מליפול לקיצוניות השניה, ולהתעקש לכתוב דוקטורט על המועמד עוד לפני שנפגשנו בכלל.

2. **גורעים בפגישה ראשונה** – יש לא מעט אנשים איכותיים ומדהימים שבפגישות ראשונות הם לא במיטבם. למה? כי הם נבוכים/לחוצים/צריכים זמן להיפתח (או סתם כי היה להם יום קשה בעבודה...). אם היושב מולם לא ייקח זאת בחשבון ויהיה מוכן להתאזר בסבלנות, הוא עלול לחרוץ משפט בטרם עת ולהפסיד את האוצר האמיתי שמסתתר לפניו, אך כדי להגיע אליו צריך קצת לחפור. זכרו: גם המכוננית שלנו קרה כשמדליקים אותה בבוקר. היא זקוקה לכמה דקות של נסיעה בנחת כדי שתוכל לתת לנו באמת את כל מה שהיא יודעת.

3. **ציפיות מוגזמות** – כולנו מגיעים לקשר עם ציפיות גבוהות. מאוד. הרי 'אין דבר גדול יותר מאהבה', ובלב מקננת התקווה שהיושב/ת מולנו הוא האחד והיחיד שיגשים את החלומות שלנו.

אך אסור לשכוח את כלל היסוד בזוגיות שאומר: קשר הוא דבר שצריך **לבנות** אותו. אין תחליף לזמן המשותף ולחוויות שעוברים יחד כדי שמהו עמוק יקרה בינינו. יותר מידי אנשים מצפים מפגישה ראשונה לדברים שהיא לא מסוגלת לתת להם. המחשבה הרומנטית: 'אני הולך עכשיו לפגוש את בן זוגי המיועד' היא מוקש קטלני שעלול לפוצץ את שנינו. המשפט שצריך ללוות אותנו הוא: 'אני הולך עכשיו לשבת על כוס קפה ולשוחח בכיף עם בן אדם נחמד'. זהו. לא יותר. כשבגיל 17 עמדתי נרגש ולחוץ לקראת הטסט הראשון שלי, הרגיע אותי המורה לנהיגה באומרו: "דע לך שכמעט כולם ניגשים לטסט ראשון רק בשביל להגיע אל השני. רק משם המשחק באמת מתחיל". האם יש מצב שהכלל הזה נכון גם בדייטים?

4. **חיים בסרט** – ולא אמרנו מילה על אלו שבכלל לא באים לפגישה זוגית, אלא משולשת. תמיד מלווה אותם בראש נסיכת (או אביר) החלומות הדימיונית שלהם, וכך הם יושבים סביב השולחן בבית הקפה – הוא והיא והנסיכה הקסומה, כשאין שום סיכוי לבת האנוש, איכותית ומוצלחת ככל שתהיה, לעמוד בסטנדרטים של היפהפייה, המבריקה, השנונה, החמה, החברותית, היצירתית, המצליחה והמושלמת, שחיה בדמיונות שלו.

5. **לא תעשה** - אחרי כל זה חשוב גם להזהיר מפני דברים שלא ייעשו, שאנו כמעט ומתביישים לכתוב אותם אך נאלצים לעשות זאת רק מפני שכבר היו דברים מעולם. כדוגמת אותו בחור שהגיע לפגישה והסתפק במבט חטוף בבחורה שממתינה לו על הספסל כדי להחליט שזה לא בשבילו ולעשות אחרת פנה מבלי לומר אפילו שלום. או כאלו שאחרי הפגישה לא טורחים להתקשר לבחורה ביום שלמחרת כדי להגיד שזה לא זה, ונותנים לה להתייבש ולהבין את זה מעצמה... נ.ב מסרון הוא כלי שימושי להודיע: 'היו עיכובים בדרך. אני מאחר בעשר דקות לפגישה. סליחה'. הוא לא נועד להודעות מסוג: "סורי. חשבתי על זה וזה לא ילך בינינו. ביי".

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה בהלכה

ביעור שביעית

הלכות ביעור פירות שביעית אלו נלמדות מפסוק בפרשתנו: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" - מהי הרבותא שהבהמה שברשותנו תאכל?! אם חית השדה אוכלת מהיבול של שמיטה, בהמתנו על אחת כמה וכמה? על כך סמכו חז"ל (כך דעת הרמב"ן, וזהו דין דרבנן, ולא דאורייתא) את דרשתם: "כלה לחיה מן השדה, כלה לבהמתך מן הבית" - כשכבר אין פירות על העצים, כולם נשרו או נרקבו, שוב אין להחזיק אותם פירות, ויש לבערם מן הבית.

אמרנו "לבערם" - אם כן, לכאורה היינו צריכים לנהוג בהם כמו בביעור חמץ - לשורפם במו אש. אכן, יש הסוברים (למשל: הרמב"ם) שכך היה עלינו לעשות. אולם למעשה נוהגים כדעה שיש להוציא את הפירות הללו מהבתים ולהפקירם. אחרי שבוצעה פעולת ההפקר, מותר לחזור ולזכות בהם. למרות זאת לא ראינו תנועה גדולה של "מחפשי מציאות" שמיהרו לזכות בפירות (או בתוצרת פירות, כמו יין ושמן, ריבות ומרקחות) כיון שהמפקירים רשאים היו להפקיר לפני שלושה מאוהביהם, בסומכם עליהם שהם לא ימהרו לנצל את ההזדמנות.

הזמנים שנקבנו בהם - ערב פסח, ל"ג בעומר, שבועות - נקבעו ע"י חז"ל, ששיערו שבימים אלו כבר כלה לחיה מן השדה. באופן דומה שיערו בפירות רבים אחרים. לוחות לביעור שביעית התפרסמו ע"י גופים שונים, למשל: מכון התורה והארץ שבגוש קטיף. ע"פ הערך בעור-שביעית בכרך ז

רפואה והלכה

יום הכיפורים

וְהֵלַכְתֶּם עִוְפָר תְּרוּעָה בְּזוֹדֵעַ הַשְּׂבָעִי בְּעֵשׂוֹר לְזוֹדֵעַ בְּיוֹם הַכְּפָרִים תִּלְבְּדוּ אֶת עִוְפָר בְּכָל אֶרְצְכֶם [ויקרא כה ט]

מתוך: א. שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה תשס"ו, כרך ג, ערך יום הכפורים, טורים 733 – 799

חולה ביום-כיפורים: הגדרות וכללים

חולה שיש בו סכנה: החיוב לאכול - חולה שיש סכנה אם יצום, מחוייב לאכול או לשתות ביום-הכיפורים. יש הסבורים, שמצוות האכילה של חולה ביום-הכיפורים היא מדין 'וחי בהם' ומדין 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם' [1].

הגדרות חולה לחיוב אכילה - חז"ל והפוסקים נתנו הגדרות שונות לחולה שיש בו סכנה לעניין חיובו באכילה או בשתיה ביום-הכיפורים:

- החיוב לאכול איננו רק אם הרופא אומר שחיי החולה יהיו בסכנה ממשית אם לא יאכל, אלא אפילו אם אומר הרופא שיכבד חוליו, נותנים לו לאכול [2].
- הוא-הדין אם הרופא אומר שתחול נסיגה בהחלמתו של החולה אם לא יאכל [3].
- חולה המוטל במיטה, ואינו יכול לרדת ממנה, והוא נראה לרוב בני אדם שהוא מסוכן מחמת חולשתו, וכן אם הוא עצמו חושש שיכבד עליו החולי [4], ואין שם רופא שיכול לחוות דעתו על מצב החולה [5], הרי הוא נחשב כחולה שיש בו סכנה; ויש מי שכתב, שאפילו חולה שנפל למשכבו שלושה ימים, אין מאכילים אותו ביום הכיפורים ללא אומדן [6]. אבל כשברור שהוא חולה שאין בו סכנה, אף ששוכב במיטה, אין להאכילו כלל, אפילו פחות מכדי שיעור [7]. ויש מי שמשמע ממנו, שמותר להאכיל פחות מכשיעור אף לחולה שאין בו סכנה [8].
- כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו, הרי הוא מסוכן אם לא יאכל ממנו, ומאכילים אותו ביום-הכיפורים [9]. ומכל מקום מאכילים אותו רק עד שתתיישב דעתו, אבל לאחר שנתיישרה דעתו אין לו לאכול שאר היום [10]. ואם לא השתנו פניו, אין מאכילים אותו, אפילו אם אומר שצריך לאכול [11]. ומכל מקום האדם עצמו יודע מרת נפשו, ומותר לו ליקח לעצמו מאכל אם חש שהוא מסוכן, אלא שאין אחרים מאכילים אותו במצב כזה [12]. ואף שאסור לאחר להאכילו, מכל מקום מותר לו לומר לחולה שהוא עצמו יכול ליקח לעצמו אוכל [13].
- אדם שהחוויר מחמת הצום, ונראה לרוב בני האדם שהוא צריך לאכול, מאכילים אותו אפילו אם לא הריח שום מאכל [14]. וכן מי שחשכו עיניו ומרגיש שהוא עומד להתעלף, מאכילים אותו ביום הכיפורים [15].
- יש מצבים, כגון חוס גבוה, שהם כשלעצמם אינם בגדר של סכנה, אבל מניעת מאכלים או משקים מהחולה עלולים לסכן את חייו. במקרים אלו מותר לחולה לאכול או לשתות ביום-הכיפורים פחות-פחות מכשיעור; וכן מותר לפעמים לבריאים לאכול או לשתות ביום-כיפורים, כשיש חשש סביר שמניעת המאכל ממנו תחשוף אותו לרגישות למחלה שיש בה סכנה [16].
- כמו כן יש מצבים שמותר לבריא לאכול או לשתות פחות מכשיעור, והיינו במצבים שהצום עלול לגרום לפיקוח נפש לזולת. כגון אחות העובדת ביחידה לטיפול נמרץ פגים, וחוששת שבגלל הלחץ הפיסי והנפשי בטיפול בפגים במצב קשה עלול הצום להפחית את עירנותה בעבודה, ובכך עלול להיגרם פיקוח נפש לפגים; או אחות אחראית-מחלקה הסובלת מסוכרת נעורים ללא צורך באינסולין, שבגלל זה כשלעצמו יכולה לצום, אבל הלחץ הנוסף של העבודה והאחריות המוטלת עליה עלולים להחמיר את מצבה; או מנתח שצריך לבצע ניתוח דחוף, קשה וממושך ביום-הכיפורים והוא חושש שבגלל הצום עלולה עירנותו להיפגע [17].

- בכל מקרה שהרופאים קובעים שמדובר במצב של סכנה או ספק סכנה, וכן בכל החולים המוגדרים כחולים שיש בהם סכנה לעניין חילול שבת עבורם.

גדרי החיוב באכילה - אין בזה שום מידת חסידות לחולה שיש בו סכנה להחמיר על עצמו ולהתענות, ואינו אלא שופך דמים [18], וחולה שצריך לאכול ואינו אוכל, הרי הוא מתחייב בנפשו [19], ויש בזה משום מצווה הבאה בעבירה [20]. אמנם מובא בפוסקים על בודדים מגדולי ישראל שצמו או ביקשו לצום אפילו במצב של סכנה [21]. יש שכתבו, שאין ראוי ללמוד מזה אפילו מידת חסידות [22], ויש מי שכתב, שבמקום חשש סכנה מותר לאדם להחמיר על עצמו ולצום ביום הכיפורים, ובפרט אם הוא אדם חשוב [23]. אם הרופאים אומרים שאם החולה לא יאכל וודאי ימות, ואם יאכל שמא יחיה, מאכילים אותו; ואם הוא מסוכן ביותר וקרוב למיתה, והוא רוצה להחמיר על עצמו, יש מי שכתב, שהדבר מותר [24].

כפיה לאכול - חולה שיש בו סכנה, שמתעקש ואינו רוצה לאכול ביום-הכיפורים, כופים אותו, ומאכילים אותו בעל כורחו [25].

כפרה - חולה שאכל ביום הכיפורים על פי הוראת רופא, אינו צריך כפרה כלל לאחר מכן [26].
חולה שנאנס לאכול ביום-הכיפורים בגלל מחלתו, אין אכילתו מעכבת את הכפרה, ויום-הכיפורים מכפר עליו [27].

בתיאבון - חולה שאוכל ביום-הכיפורים מותר לומר לו 'בתיאבון' [28].

החיוב על הרבנים - מצווה על גדולי ישראל וחכמיו להיות נוכחים בשעת האכילתו של החולה שיש בו סכנה, כן יפשעו אנשים אחרים בנפשו, בחושבם שאינו צריך לאכול [29], וחובה על הרבנים להסביר לחולה זה, שלא יחמיר על עצמו בדבר זה [30]. וכן מצווה על רבנים לנסוע לחולים בערב יום-כיפורים כדי לשכנעם לאכול, אם ידוע להם שהם מסרבים לעשות כן [31].
דינים אלו חייב כל מורה הוראה שיהיו שגורים בפיו, שאם מעשה בא לידו, לא יצטרך לעיין הרבה בספרים, ועליו להזדקק לשאלות אלו מיד, ולדחות כל שאר עניינים מפניהן, שפעמים מתוך שהיה כל שהיא, נפש הוא חובל. לא היה הדין ברור בעיני הנשאל, וצריך הוא לעיין בספרים, וחכם אחר עומד אצלו, והוא יודע שמותר להאכיל החולה, אין לו להמתין עד שיתיישב המורה בדעתו, אלא ישיב לשואל מיד, שאין חולקים כבוד לרב במקום פיקוח נפש [32].

חיוב הרופא - חולה הזקוק לעזרה רפואית, והוא נמצא במקום שאין בו מנין, ויכול לנסוע לבית חולים, או יכול להזעיק רופא לביתו, אלא שהרופא לא יוכל להתפלל במנין, אין חיוב על הרופא להיענות לבקשת החולה, וצריך החולה לנסוע לבית החולים [33].

חולה בבית חולים - חולה שיכול להשתחרר מבית החולים בערב יום-הכיפורים, אך אם יעזוב את בית החולים יחסר עשירי למנין, מידת חסידות שישאר בבית החולים, כדי לזכות את האחרים במנין [34].

ניתוח לא-דחוף - חולה הזקוק לניתוח לא-דחוף מיד לאחר יום-הכיפורים, כגון תיקון בקע, הוצאת ירוד או ניתוח פלסטי, ועקב כך יצטרך לאכול ביום-הכיפורים, יש לדחות את הניתוח, כדי שיוכל לצום. אבל אם הוא כבר ממתין זמן רב לניתוח, ודחייתו יגרום לעיכוב ממושך, והוא יסבול כאבים ויסורים, מותר לו להסכים לניתוח מיד אחר היום-הכיפורים, אף אם עקב כך יצטרך לאכול ביום-הכיפורים [35].

דיני אכילה ושתייה לחולה ביום-כיפורים

כמות או איכות - יש מי שסבור, שאיסורי אכילה נמדדים בכמות ולא באיכות, שכן אין חייבים על ריבוי ההנאה, אלא על ריבוי השיעור. על כן מותר לחולה ביום-הכיפורים לאכול בשר שמן כמו לחם יבש, ובלבד שיקפיד על השיעורים [36]. אכן, יש מי שכתב, שאין חיוב לחולה להשתדל לחשב את מספר הקלוריות שבאוכל, ובכך לחסוך מספר אכילות, אבל אם הוא רוצה בכך, תבוא עליו ברכה [37]; ולעומתם יש מי שכתב, שריבוי הנאה גורם שחתיכת האיסור נחשב כאיסור חמור יותר, ולכן חולה אסור לאכול בריבוי הנאה, שעל זה אין הוא אנוס [38]. ולפיכך, יש מי שכתב, שכדאי לחולה שצריך לאכול ביום-הכיפורים לאכול אוכל עשיר בקלוריות, ואז יתכן שיוכל להסתפק בפחות מכשיעור, או שיצטרך לאכול פחות פעמים ביום [39].

שתיית מים - במצבים שהחולה צריך לשתות - יש מי שכתב, שעדיף שישתה מים [40]; ויש מי שכתב, שאין צורך להקפיד דווקא שישתה מים, אלא מותר לו לשתות כל משקה [41].

הנאת גרונו / הנאת מעיו - יש הסבורים, שאיסור אכילה ביום-הכיפורים גם הוא תלוי בהנאת גרונו, כמו בשאר איסורים [42]. ולשיטה זו יש מי שכתב, שאין הכוונה שמיד כשהחיד התחיל ליהנות כבר עבר על האיסור, אף אם מיד פלט אותו, אלא שגם לשיטה זו צריך שייגמר כל מה שהגרון יכול ליהנות, עד שיגיע ממש אל בית הבלעיה במקום שלא יכול להחזירו, ואז אף אם הקיא לפני שהגיע המאכל אל המעים, נחשב כאכילת איסור [43]; יש הסבורים, שצריך הנאת גרונו והנאת מעיו ביחד [44]; ויש הסבורים, שביום הכיפורים הנאת מעיו היא הקובעת [45]. ולשיטה זו יש מי שכתב, שהאיסור הוא דווקא אם אכל דרך גרונו, אלא שהיה זה שלא כדרך הנאה, אבל אם אין כלל הנאת גרונו רק הנאת מעיו, אין איסור כלל [46], ויש מי שכתב, שהאיסור חל גם כשיש הנאת מעיו בלבד, ללא הנאת גרונו [47].

אכילה שלא דרך הפה - לדעת רוב הפוסקים, הכנסת מזון לגופו של חולה שלא בדרך אכילה, ושלא דרך פיו, אינה נקראת אכילה, ואין בה איסור ביום-הכיפורים.

לפיכך, אם מכניסים מאכלים או משקים בחוקן לתוך המעיים, או אם זה חולה שיש לו פתח בקיבה (גסטרוסטומיה), שדרכו מאכלים אותו, או שמאכלים את החולה דרך צינור (זונדה) ישר לקיבה, או שנותנים לו זריקות, מותר להאכילם ביום הכיפורים בדרך זו [48].

יש מי שכתב, שאם אפשר רצוי שיאכילוהו בפחות מכשיעור, גם כשמאכלים את החולה שלא דרך הפה, ואם לאו יאכילוהו כמנהגם [49]; ויש מי שכתב, שלא צריך לשהות כדי אכילת פרס בהאכלה שלא דרך הפה [50]. ודין זה נכון גם בחולה שאין בו סכנה [51].

דרכי אכילה של חולה שאין בו סכנה - יש מי שכתב, שחולה שאין בו סכנה אסור לאכול אפילו מאכלים שאינם ראויים לאכילה, או לשתות משקים שאינם ראויים לשתיה [52]. ומכל מקום גם לשיטה זו, צריך שיעבור האוכל או המשקה דרך הגרון, אבל כל שלא עבר

כלל דרך הגרון, אין כלל איסור [53]; ויש מי שכתב, שחולה שאין בו סכנה, שאוכל מאכלים שלא כדרך הנאתו - מותר [54]. יש מי שמשמע ממנו שחולה שאין בו סכנה יכול לאכול פחות מכשיעור ביום-הכיפורים [55], אך רבים חולקים עליו וסבורים שאין להתיר חצי שיעור שאיסורו מן התורה לחולה שאין בו סכנה, ולא נאמר שיעור זה אלא לחולה שיש בו סכנה [56].

פחות-פחות מכשיעור - רוב הפוסקים סבורים, שחולה שיש בו סכנה, אשר אוכל או שותה ביום-הכיפורים, צריך לאכול פחות-פחות מכשיעור, אם אין בכך סכנה עבורו [57]. ולשיטה זו יש להכין מערב יום-הכיפורים מאכלים ומשקים מדודים בפחות מכשיעור, כך שביום-הכיפורים יאכל וישתה כמויות אלו בהפרשים של יותר מכדי אכילת פרס. ואם שכחו לעשות כן, מותר לשקול ולמדוד אותם ביום-הכיפורים.

לעומתם, יש הסבורים, שדין פחות-פחות מכשיעור נאמר דווקא במעוברת שצריכה לאכול ביום-הכיפורים, אבל חולה שיש בו סכנה אוכל כדרכו כל הצריך לחיזוק גופו, ואף דברים שאינו זקוק להוציאו מסכנתו, ולא צריך להקפיד על פחות מכשיעור, ולא צריך להמתין כדי אכילת פרס בין אכילה לאכילה [58].

אכן, רוב פוסקי זמנינו הכריעו, שגם חולה שיש בו סכנה צריך להקפיד על אכילה ושתיה בפחות מכשיעור, וביותר מכדי אכילת פרס [59]. ומכל מקום לכל הדעות מאכלים את החולה את עצם המאכל שנצרך לו על פי דעת הרופא, ודווקא במעוברת שנשתנו פניה, תוחבים לה לפיה כמה טיפות של רוטב, ואם לא נתיישרה דעתה, נותנים לה רוטב פחות מכשיעור, ורק אם גם בזה לא נתיישרה דעתה, נותנים לה מהמאכל עצמו [60].

אכילת פרס - אף ביום-הכיפורים, ששיעור אכילתו הוא לא בכזית אלא בככותבת, מכל מקום שהיית אכילתו היא בכדי אכילת פרס, ואם שהה מתחילת אכילתו ועד סופה יותר מכדי אכילת פרס אינו חייב [61].

דינים כלליים לחולה ביום-הכיפורים

נוסח לפני אכילה - חולה שצריך לאכול או לשתות ביום-הכיפורים, טוב שיאמר לפני האכילה או השתיה הראשונה נוסח זה: "הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות אכילה ושתיה ביום-הכיפורים, כמו שכתבת בתורתך ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, אני ה' [62], ובזכות קיום מצווה זו, תחתום אותי, ואת כל חולי עמך ישראל לרפואה שלימה, ואזכה ביום-הכיפורים הבא לקיים שוב 'ועניתם את נפשותיכם', כן יהי רצון, אמן" [63].

לאכול בצינעה - חולה שצריך לאכול ביום-הכיפורים או בשאר תעניות, אסור לו להתראות בפני המתענים כשבע, כדי שלא יצטער [64].

מי נחשב כמתענה - חולה שאוכל פחות מכשיעור, וביותר מכדי אכילת פרס, עדיין נחשב כמתענה [65].

נטילת ידיים - חולה שצריך לאכול לחם ביום-הכיפורים, צריך ליטול ידיים עד פרק הזרוע, ואין בזה איסור רחיצה [66].

ברכות שלפניהם ושלאחריהם - חולה שאוכל ביום הכיפורים - יש אומרים, שחייב לברך כל הברכות הצריכות לפניהם ולאחריהם [67]; אבל אם אוכל פחות מכשיעור, ומפסיק בין אכילה לאכילה בשיעור אכילת פרס, אין זה נחשב היסח דעת, ואין צריך לברך בכל פעם ברכה שלפניה [68], ויש מי שנסתפק בדין זה [69]; וכן לא יברך ברכה אחרונה אחרי כל אכילה [70]; ויש אומרים, שלא מברך כלל, לא לפני האוכל ולא לאחריו [71].

'יעלה ויבוא' ו'רצה והחליצנו' בברכת המזון - חולה שיש בו סכנה, שאכל ביום-הכיפורים - יש אומרים, שצריך לומר בברכת המזון 'יעלה ויבוא' וכו', 'ביום הכיפורים הזה' [72], ואם חל בשבת אומר גם רצה והחליצנו [73], ואם שכח אין צריך לחזור [74]. ובברכה מעין שלוש יוסיף ויאמר 'וזכרנו ביום-הכיפורים הזה' [75]; ויש אומרים, שלא יאמר יעלה ויבוא בברכת המזון [76]; ויש מי שכתב, שאם יש טורח לחולה, רשאי להקל ולא לומר 'יעלה ויבוא', או 'רצה והחליצנו' [77]. ולעניין קטנים שאוכלים ביום-הכיפורים - יש אומרים, שיגידו 'יעלה ויבוא' [78]; ויש מי שסבור, שאף לשיטות המחייבים לומר 'יעלה ויבוא', נהגו שלא להרגיל ילדים האוכלים ביום הכיפורים לומר יעלה ויבוא [79].

קידוש - חולה שאוכל ביום-הכיפורים, לא יקדש - לא על היין, ולא על הלחם, מחשש לברכה לבטלה [80]. יש מי שכתב, שאם חל יום-הכיפורים בחול לא יקדש, אבל אם חל בשבת, הרי הוא חייב בקידוש [81]. ולשיטה זו יש מי שכתב, שיקדש על הלחם, ולא על היין, אם אין לו הכרח מחמת מחלתו לשתות יין [82]. ועוד יש מי שכתב לשיטה זו, שלא צריך שיעור רביעית יין בבת אחת, אם הוא חולה ולא יכול לשתות כל השיעור [83]; ויש הסבורים, שגם אם חל יום-הכיפורים בשבת לא יקדש [84].

לחם משנה - יש הסבורים, שאין צריך לחם משנה ביום-הכיפורים [85], ומכל מקום אם יש לו שתי ככרות לחם, נכון לבצוע עליהם [86]; ויש מי שכתבו, שגם ביום-הכיפורים צריך לבצוע על לחם משנה אם הוא חולה שחייב לאכול [87].

זימון - שלושה חולים שצריכים לאכול ביום-הכיפורים, ייזהרו לכתחילה שלא לאכול יחד, כדי שלא יתחייבו בזימון [88]. ואם אכלו יחד, עדיף שלא יזמנו [89].

הליכה לבית הכנסת - מי שהוא חלש ומתקשה לצום, עדיף שישכב בביתו, ויתפלל ביחידות, וימשיך בצום, מאשר שילך לבית הכנסת ויפסיק הצום [90], ואפילו כדי להימנע פעם אחת בלבד משתיה פחות מכשיעור, עדיף שישכב בבית, ולא יתפלל בציבור [91].

שליח ציבור וקורא בתורה - חולה שאינו צם ביום-הכיפורים - יש מי שכתב, שלא יכול לעבור לפני התיבה, ולא לקרוא בתורה, אבל פיוטים וסליחות יכול לומר [92]; ויש מי שכתבו, שיכול להיות שליח ציבור, ובפרט אם אוכל פחות מכשיעור [93].

עליה לתורה - חולה שיש בו סכנה, שאכל ביום-הכיפורים, אפילו אכילה כדרכו, יכול לעלות לתורה בשחרית [94]. ומכל מקום יש מי שכתבו, שאין לקרוא לחולה שאכל לפרשיות האחרונות שבקריאת הבורך, מכיוון שקוראים בהם פסוק 'תענו את נפשותיכם', ומאותו הטעם לא יקראוהו למפטיר [95].

ולעניין מנחה - יש מי שכתב, שאין ראוי לעלות לתורה לכתחילה [96]. ולשיטה זו יש מי שכתב, שמכל מקום ביום הכיפורים שחל להיות בשבת יכולים להעלות לתורה במנחה גם חולה שאינו צם [97]. ועוד יש מי שכתב, שאם קראוהו לעלות לתורה, וכן אם רגיל לעלות לתורה בכל שנה, ועקב מחלתו נאלץ לאכול בשנה אחת, יכולים לקרוא לו לתורה מפני הבושה [98]; ויש הסבורים, שבכל מקרה מותר לעלות לתורה גם במנחה [99]. ואף לשיטת המתירים להעלות לתורה מי שאנוס שלא לצום במנחה, מכל מקום לא יעלה למפטיר [100].
אם אכל רק פחות מכשיעור, לכל הדעות יכול לעלות לתורה בכל הקריאות [101].

יזכור - חולה שנמצא בביתו או בבית חולים ללא מנין, יכול לומר תפילת 'יזכור' ביחידות, כי אין דבר שבקדושה שצריכים לו מנין [102].

תרופות - מותר גם לחולה שאין בו סכנה לבלוע תרופות שטעמם מר [103], אבל אסור לו לשתות מים, ואפילו מים מזוקקים שאין להם טעם רגיל של מים [104], כדי להקל על הבליעה, אלא אם כן הוא חולה שיש בו סכנה, או שעלול לבוא למחלה אחרת שהיא מסוכנת, ויש בכוח הכדור למנוע את התפתחות המחלה המסוכנת, שאז מותר לו לבלוע אפילו עם מים כדרכו [105]. במקרה כזה יש מי שנטה לומר שחייב לברך ברכת 'שהכלי על המים' [106].

כדי לצאת כל הדעות רצוי לעטוף את הכדורים בנייר דק, ולבולעם כשהם עטופים [107]. ויש מי שכתב, שאם אינו יכול לבלוע התרופה ללא מים, יפגום את טעם המים על ידי מעט סבון, או אפילו על ידי המסת הכדור המר בתוך המים, ואין צורך לפגום את המים עד כדי בחילה, אלא די בפגימה מעטה שירגיש טעם המרירות [108]. יש שהציעו הוספת חומרים שונים הפוגמים את המים, כגון חניין, עשבי מרפא מרים, אפר, סבון [109]. מכל מקום יש מי שכתב, שעדיף להמיס את התרופה במים, שבזה נפגמו המים וגם הפכו להיות חלק מהתרופה, מאשר בליעת התרופה לחוד עם מים פגומים על ידי חומרים אחרים [110]. ועוד יש מי שכתב, שאם אינו יכול לבלוע התרופה ללא מים, עדיף שישתמשו במים חמים, שאין בהם הנאת גרונו, ואין בהם משום יישוב הדעת [111].
מי שהוא כעת בריא, אבל אם לא יקח כדור, הרי הוא עלול להגיע למחלה שאין בה סכנה, כגון אדם שסובל ממיגרנה, מותר לו לבלוע כדור ללא מים, כדי למנוע את ההתקף [112]. וכן מותר לשים פתילה לצורך השקטת כאב ראש הבא מחמת התענית, ויכניס הפתילה בדרך שינוי [113]. וכן אדם בריא, שצריך לשמש חולה שמחלתו מדבקת, וכדי שלא ידבק ממנו הוא צריך לרפואה מונעת, מותר לקחת תרופה כזו [114].

חולה, אף שאין בו סכנה, החש בגרונו, והוא צריך לגרגר תרופה מרה המעורבת במים, מותר לו לעשות כן, ובלבד שייזהר לא לבלוע מן המים [115]. וכן מי שיש לו פצע על הלשון, וצריך לשים טיפות להרגעת הכאב - מותר, בתנאי שיזהר שלא יבלע כלל [116].

מקורות והערות

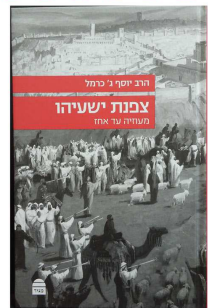
[1] נזירות שמשון או"ח סי' תריח; הגה' מהרש"ם יומא דפ"ה. וראה בשמירת שבת כהלכתה פל"ט ס"א; תורת היולדות, פני"ב הע' כח; [2] טושו"ע או"ח תריח א, ובמ"ב שם סק"ב; [3] שבת שבתון סק"ב; [4] רמ"א או"ח תריח ו; ערוה"ש או"ח תריח יב; [5] ערוה"ש או"ח תריח א; [6] שו"ת הרשב"א ח"ג סי' ריד; [7] משל"מ יסודי התורה פ"ה ד"ה ודע שעדיין; פ"ח או"ח סי' תסו ס"א; מנ"ח מי שיג סק"ה; [8] ראה מנ"ח שם, בדעת ס' החינוך, וכתב שם, שהיא דעת יחיד; [9] טושו"ע או"ח תריח ג; [10] מ"ב שם סק"ז; [11] מג"א סי' תריח סק"א; חיי אדם קמה כח; מ"ב סי' תריח סק"ו; [12] שו"ת חת"ס חאבה"ע ח"ב סי' פב; [13] הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו בסי' שבת שבתון סק"א; [14] שבת שבתון סק"ס; [15] שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קכא; הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו בסי' שבת שבתון סק"ס"ג. והוא מדין מי שאחזו בולמוס - יומא פג ב; טושו"ע או"ח תריח ט; [16] שמירת שבת כהלכתה פל"ט ס"ז; [17] שבת שבתון סעיפים כז-כח; [18] רמב"ן מלחמות סנהדרין עד ב, ובתורת האדם שער הסכנה; ר"ן יומא פג ב; מאירי חיבור התשובה עמ' תעא; שו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תמד; שו"ת יביע אומר ח"ד חח"מ סי' ו אות ד, וח"ו חיו"ד סי' יג, ויחזה דעת ח"א סי' סא; [19] מ"ב סי' תריח סק"ה. וראה בשמירת שבת כהלכתה פל"ט הע' ד; [20] שו"ת מהר"א אסאד או"ח סי' קס; שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רס; [21] ראה לדוגמא העובדה של הריב"א, שהביא הרקנטי בסי' קסו, שהרופאים אמרו לו שאם לא יאכל ביום הכיפורים וודאי ימות, ואם יאכל שמא יחיה, והוא לא רצה לאכול ונפטר; על אביו של האדמו"ר מסוכטשוב, בעל אבני נזר, במאמרו של הרב ש. ב. ורנר, בשבילי הרפואה, א, תשל"ט, עמ' נח ואילך, במכתב שציטט בעמ' ס; מכתבו של האדמו"ר ר' יהושע מבעלז למחותנו האדמו"ר בעל צמח צדיק מוויז'ניץ, הובא בסי' שבת שבתון סק"ט; [22] שו"ת הרדב"ז שם; [23] שו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' שנא. וראה בצפנת פענח יסודי התורה ה ו, שכתב לחלק בין מצב שהצום מזיק לחולה, לבין מצב שהוא חולה, וצריך לרפאות עצמו על ידי אכילה ביום-הכיפורים; [24] מטה אפרים תריח ז; [25] הרב ש. ב. ורנר, בשבילי הרפואה, א, תשל"ט, עמ' נח ואילך, באות ג; [26] שו"ת בנין ציון החדשות סי' כה; מ"ב סי' תריח סק"ה; [27] לבושי שרד סי' תרד סע' טו; [28] שבת שבתון סע' קכא, על פי קובץ הערות סי' תלא; [29] דעת תורה סי' שכח ס"ב; [30] הגר"א אונטרמן, שנה בשנה, תשכ"ג, עמ' 139 ואילך; [31] סי' שבת שבתון, פתיחה אות א; [32] מטה אפרים תריח טו; [33] הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו בסי' שבת שבתון, פתיחה, אות יב; [34] הגרי"ש אלישיב, שם אות יג; [35] סי' שבת שבתון סע' ב, ובהערות שם; [36] אור שמח מאכלות אסורות יד יד; שו"ת מחנה חיים ח"ג סי' מה; [37] שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח אות כו; [38] הגרי"ם נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם או"ח סי' תריב סק"ו; שבת שבתון, פתיחה, אות ו; [39] שו"ת עמודי אור סי' ל אות ט, וסי' לד; [40] נפש חיה, תריח יז, על פי שו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' רפב; [41] הגר"ש אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד או"ח סי' תריב סק"א. וראה שו"ת יביע אומר ח"ב או"ח סי' לא; [42] אמרי בינה יומא עט ב; שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קכד; אור שמח שביתת עשור ב ד; שו"ת מחזה אברהם ח"א סי' קכט; אחיעזר ח"ג סי' סא, וחאו"ח סי' לא; שו"ת דובב מישרים ח"ג סי' פח; שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' סח; [43] שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא אות ז; [44] אגלי טל, מלאכת טוחן סק"ב אות ב; [45] שו"ת חת"ס ח"א סי' קכו; שו"ת כתב סופר ח"א סי' קיז; שו"ת מהרש"ם ח"א סי' א; שו"ת בית יצחק חיו"ד סי' פח; מנ"ח מי שיג; [46] אחיעזר, שם; [47] עמוד הימיני סי' מג; [48] אחיעזר ח"ג סי' סא; שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קכג-קכד; שו"ת מחזה אברהם ח"א סי' קכט; שו"ת דובב מישרים ח"ג סי' פח; שו"ת אגרות משה ח"ד סי' קכא; שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' סח; שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פכ"א; שמירת שבת כהלכתה פל"ט סכ"ט; [49] שו"ת מהרש"ם שם; [50] שו"ת יד שלום סי' נא; [51] שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פכ"א; [52] שו"ת שאגת אריה סי' עה-עו. אמנם הוא פטור עליהם, אבל בגלל שאחשביה לרפואה, יש איסור גם באכילה שלא כדרכה; [53] אחיעזר ח"ג סי' סא; [54] שו"ת כתב סופר ח"א סי' קיא; [55] סי' החינוך מי שיג, על פי המנ"ח שם סק"ה; [56] מנ"ח שם; משל"מ יסודי התורה ה ח; [57] רמב"ן תורת האדם שער הסכנה; רא"ש יומא פ"ח סי' יג; ר"ן יומא פ"ח; מ"מ שביתת העשור ב ח; המחבר בשו"ע או"ח תריח ז; [58] הגר"ח מבריסק, הובאו דבריו על ידי בנו הגרי"ז הלוי, בפ"ב מהל' שביתת העשור. והסביר הגרי"ז את שיטת אביו הגר"ח על פי המ"מ שבת ב יד, שמוותר לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה בכל צרכיו, ואפילו אין במניעת הדבר ההוא משום סכנה, וכן כתב במג"א סי' שכח סק"ד, ואם כן חולה שיש בו סכנה וצריך לאכול ביום-הכיפורים, הרי האכילה היא מכלל צרכיו, ואין ניתן לו פחות מכשיעור, והבדיל בין מעוברת שעדיין איננה חולה, אלא שאם לא תאכל תבוא ליד סכנה, שאז יש להאכילה פחות מכשיעור, לבין חולה שיש בו סכנה, שהוא כבר מסוכן, ולכן יש להאכילו כל צרכו, והוכיח כן גם מהמנ"ח מי שיג; העמק שאלה, פ"ר ברכה, שאילתא קסז סק"יז, והעיד שם, שגם הגר"ח מוואלוז'ין הורה כן למעשה. טעמו - הרי"ף והרמב"ם לא כתבו דין זה ביחס לחולה שיש בו סכנה, והדין בכריתות נאמר דווקא במעוברת, וראה עוד בהעמק שאלה שאילתא לח אות ה; אור שמח מאכלות אסורות יד יד; [59] ערוה"ש או"ח תריח טו; הרב מ. שטינברג, מוריה, קעג-קעד, אדר תשמ"ו, עמ' לו ואילך; יחזה דעת ח"ו סי' לט -

שהבדילו בין שבת לבין יום-הכיפורים, על פי הסתירה שבין המי"מ שבת ב יד, והמי"מ שביתת העשור ב יד; או בין צרכים שיש בהם תועלת לחולה, לבין אכילה בפתות מכשיעור, עיי"ש; [60] רמב"ן, תורת האדם, שער הסכנה; רא"ש יומא פ"ח ס"י יג; מ"ב ס"י תריז סק"ד; [61] תוספתא יומא ד ד; רמב"ם שביתת עשור ב ד; טושו"ע או"ח תריח ז. וראה כריתות יב ב; [62] ויקרא יח ה; [63] הועתק ממחזור עתיק - ראה תורת היולדת, פנ"ב ס"י; [64] ב"ק צב ב. וראה בטושו"ע או"ח תקע"ג; [65] שו"ת ריב"ש ס"י רפז, ושם, בשם הרא"ה; מג"א ס"י תקסח סק"ב; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בשמירת שבת כהלכתה פל"ט הע"י קטו; [66] שו"ת ישכיל עבדי ח"ח חאו"ח ס"י כ אות לה; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בשמירת שבת כהלכתה פל"ט סל"א, והע"י קא שם; שו"ת שבט הלוי ח"ח ס"י קלט; שו"ת ציץ אליעזר ח"י ס"י יז אות ו; [67] ב"י או"ח ס"י תריח, בשם הגהות מיימוניות; שעה"צ ס"י רד סק"מ; קיצושו"ע קלג יח; שערי הלכה ומנהג ח"ב ס"י רנב; [68] שו"ת מהרש"ם ח"ו ס"י מה; [69] האדר"ת, הובאו דבריו במקראי קודש, ימים נוראים, ס"י נח; [70] שמירת שבת כהלכתה פל"ט סכ"א; תורת היולדת פנ"ב ס"י"ד, ובהע"י לד שם; [71] שיטמ"ק ברכות מה א; [72] טור או"ח תריח, בשם הרא"ש; ב"י או"ח ס"י תריח, בשם הגהות מיימוניות; שו"ע או"ח תריח י; מ"ב שם סקכ"ט; [73] מג"א שם סק"א; שו"ע הרב שם יח; מ"ב שם; [74] חיי אדם קמה לב; פרמ"ג ס"י תריח בא"א סק"י; מ"ב ס"י תריח סקכ"ט; [75] שמירת שבת כהלכתה פל"ט סל"א, ובשם הגרש"ז אויערבאך, שם הע"י קו; [76] שבלי הלקט השלם ס"י רסז, וס"י שיב; תניא רבתי ס"י פ, בשם ר' אביגדור כ"ך; ט"ז או"ח ס"י תריח סק"י; [77] מטה אפרים, שם הע"י יז; [78] מטה אפרים ס"י תריח; מ"ב שם סקכ"ח; [79] ראה בסי' יעלהו לא יבול, עמ"י סז, בדעת הגרש"ז אויערבאך; [80] מג"א ס"י תריח סק"י; מטה אפרים תריח יז; מ"ב שם סקכ"ט; שמירת שבת כהלכתה פל"ט סל"א; [81] הגרעק"א, בהגהותיו על המג"א שם; תו"ש מילואים לכרך יד, אות יז, הע"י ב; [82] הרב ש.ב. ורנר, בשבילי הרפואה, א, תשל"ט, עמ"י נח ואל"ך; [83] שו"ת ישכיל עבדי ח"ח חאו"ח ס"י כ אות לד; [84] אור שמח עבודת יוה"כ ד א; חיי אדם קמה לב; שו"ע הרב תריח יח; שעה"צ ס"י תריח סקכ"ב; שו"ת ישכיל עבדי שם; שו"ת הר צבי חאו"ח ח"א ס"י קנה; שו"ת אגרות משה חחו"מ ח"א ס"י נט; שמירת שבת כהלכתה פל"ט סל"א; [85] מג"א ס"י תריח סק"י; חיי אדם קמה לב; [86] מטה אפרים ס"י תריח בקצה המטה סקט"ז; סידור בית יעקב, הל' יוהכ"פ, שער העין, שער העליון; [87] כנה"ג או"ח ס"י תריח בהגה"ט; מור וקציעה או"ח ס"י תריח; [88] כ"ף החיים ס"י קצו סק"ט; שמירת שבת כהלכתה פל"ט סל"א; שבת שבתון סעי' קלה; [89] כ"ף החיים שם; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בשמירת שבת כהלכתה, שם, הע"י קה; [90] שו"ת חת"ס ח"ו ס"י כג; [91] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בשמירת שבת כהלכתה פל"ט הע"י קטו; [102] ס"י שבת שבתון סעי' נז; [103] שד"ח מערכת יוהכ"פ ס"י ג אות ח; שו"ת כתב סופר חאו"ח ס"י קיא; פת"ש יו"ד ס"י קנה סק"י; שו"ת שואל ומשיב מהדו"ד ח"א ס"י נה; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ג ס"י צא; שו"ת ציץ אליעזר ח"י ס"י כה פכ"ב; שמירת שבת כהלכתה פל"ט ס"ח. וראה בשו"ת הלכות קטנות ח"ב ס"י צז, שהתיר מה שמותר בשבת משום רפואה; [104] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ה חאו"ח ס"י תריב הע"י 8; [105] שו"ת אגרות משה שם; [106] הגר"י אלשיך, הובאו דבריו בסי' שבת שבתון, פתיחה, אות יא. ולכאורה יש לומר, שאינו חייב לברך על שתיית המים, שכן נפסק בשו"ע או"ח רד ז, ובמ"ב שם סקמ"ב, שדווקא אם כוונתו גם להרוות צמאונו, חייב לברך, אבל ביום-הכיפורים בוודאי אין כוונתו להרוות צמאונו, וי"ל; [107] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בשמירת שבת כהלכתה שם; [108] הגרש"ז אויערבאך והגר"י אלשיך, הובאו דבריהם בנשמת אברהם ח"ה חאו"ח ס"י תריב סק"ב; שבת שבתון סקפ"ה; [109] ראה ס"י שבת שבתון, פתיחה, אות י; [110] שבת שבתון סקפ"ד; [111] שו"ת מים חיים (הלוי) ס"י מו; [112] הגר"י נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאו"ח ס"י תריב סק"ז; [113] שו"ת חלקת יעקב ח"ב ס"י פג; [114] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ג ס"י צא; [115] שו"ת דובב מישרים ח"א ס"י קכד אות ג; שמירת שבת כהלכתה פל"ט ס"י; [116] שו"ת דובב מישרים ח"א ס"י קכב.

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעזיזה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטוריה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"א אבל לא האמין בהשגחתו. בבאיורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישי, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

Rome, Italy

רומא, איטליה

מנחם אב תשנ"ג

דין תינוק שנימול וטבל שנשאר אצל אמו הגויה

שאלה

דין ברור הוא שגר קטן מטבילין אותו ע"ד ביה"ד. כאן המצב הוא כזה היות שלדאבונינו יש הרבה נשואי תערובת, האיש יהודי ואשתו גוי' ונשאת בגוי'ותה. את הולד מלין אותו כשנולד ואח"כ מטבילין אותו. עכשיו מה הדין עם הילדים האלו? ברצוני להעיר שהאבא ברוב המקרים אינו שומר שבת וכו' וכו', וכמובן שהאמא של הילד (הגויה) לא עושה כלום כדי שהקטן יגדל כמו יהודי. יש מקרים שאת הילד כן שולחים לביה"ס יהודי-מסורתי. עכשיו יש עוד בעיה, הילדים האלו גדלים, ואח"כ האבא מבקש שילמדו אותם לבר-מצוה היות וזה מסורת וכו'. מה ואיך כדאי להתנהג?

תשובה

- א. קטן שהטבילו אותו בית-דין לשם גירות, אבל בזמן הגירות היה ברור שלא יתחנך לשמירת תורה ומצוות, הוא ספק גר¹.
- ב. דינו שהולכים בו לחומרא מכל הצדדים וחוששין ליהדותו ולגוי'ותו לחומרא². לכן אסור ללמדו תורה³ ואסור להרשות לו לגעת ביין שאינו מבושל של יהודי⁴ (אבל אם נגע, נראה שמותר לשתות ממנו⁵), ואין ליתן לו לירד לפני התיבה או להוציא אחרים ידי חובה בדברים אחרים⁶. ומצד שני הוא עצמו חייב לקיים כל התורה כולה מספק⁷ ומחללין עליו את השבת כישראל⁸. ואם יגדל ויקדש אשה, הרי היא ספק מקודשת⁹.
- ג. צריך עיון איך הוא צריך להתנהג בשמירת שבת, שהרי גוי ששבת חייב מיתה¹⁰, אבל על הצד שהוא ישראל חייב לשמור שבת. ובשו"ת "בנין ציון" ח"א סי' קכו כתב שעליו לעשות פעולות של יגיעה וטורח בשבת שבוה אינו מחלל שבת, אבל ניצול מאיסור של גוי ששבת, כגון להסיע דברים כבדים ברשות-היחיד.
- ד. יש מחלוקת אם חייבים אנחנו לפרנסו וליתן לו צדקה כל ישראל. המחבר פסק כמו רמב"ם שמצוה להחיותו, ורמ"א כתב שיש אומרים, שאין מצוה להחיותו¹¹. וכל זה באשר ליתן לו צדקה כל ישראל, אבל לכולי עלמא חייבים להצילו מרעב ומכל סכנה¹².
- ה. חייבים לאהוב אותו ולהתנהג אליו כיהודי ולדאוג לטובתו בכל הדברים¹³.
- ו. לאור הנ"ל אין להכינו לבר-מצוה, שהרי הוא לא יכול לעלות לתורה ולקרות מפטיר והפטרה¹⁴, אבל חייבים ללמדו המצוות וכל הדינים וההלכות כדי שיוכל לקיימם¹⁵.
- ז. הואיל ומצבם ההלכתי של הילדים האלה מסובך ביותר, שאסורים בבת ישראל ואסורים בגויה וכו', וכמו שכתבנו באות ה, צריכים להתאמץ למצוא להם תקנה¹⁶, ולכן צריכים להודיע לילדים אלה, כאשר יגדלו, שהם הוטבלו בקטנם, וצריך לשכנע אותם להתגייר כדת וכדין עם קבלת מצוות כדבעי¹⁷, או למחות בגירותם, וממילא לבטל את הגירות למפרע¹⁸. וייתכן שיש להם תקנה אחרת, דהיינו להטביל אותם שוב על דעת בית-דין (בקטנם), ואז יש לומר שאפילו בעלי השיטות המובאות בהערה 1, שפסלו הגירות הראשונה, יודו שהגירות השנייה תתפוס, הואיל וודאי זכות היא לילד זה לצאת מהמצב ההלכתי המסובך שנמצא בו¹⁹, וצ"ע בזה.
- ח. אם הודיעו להם שהם רשאים למחות, והם לא מחו אלא המשיכו להתנהג ביהדותם, שוב אינם יכולים למחות²⁰. ואם לא מחו אלא התעלמו מכל התנהגות יהודית מקובלת - הרי זה עצמו מהוה מחאה, וגירותם מתבטלת²¹, וזה אחרי שהם יודעים, שהם הוטבלו בקטנם, ושהם רשאים למחות.

יהי רצון שהי' ישלח לעם ישראל במהרה רפואה לכל תחלואיו הרוחניים ונראה בשוב הי' ציון.

¹ עיין "מנחת יצחק" (ח"ג סי' צט סעיף ג ו-ד) הכותב דלא הוי יהודי כלל, הואיל ואין זו זכות לילד שיהיה יהודי עברין, ויותר טוב לו להיות גוי צדיק. וכן משמע ממרו הראייה קוק ב"דעת כהן" (סי' קמז וקמח), וכן בשו"ת "מטה לוי" (ח"ב סי' נה), ובשו"ת "זרע יצחק" סי' ב (מובא ב"פסקי דין רבניים" כרך א עמודים 378-379) ובשו"ת "שרידי אש" (ח"ב סי' צא). אבל ב"בית יצחק" לרי' יצחק שמעלקיש (בחלק יו"ד ח"ב בהלכות גירות) כתב דהוי זכות, הואיל וסוף סוף נכנס תחת כנפי השכינה, וכן פסק ב"אחיעזר" (ח"ג סי' כח). ולכן נראה שמידי ספק לא יצאנו. וכן פסק בפד"ר הנ"ל דהוי ספק בגירות. וכן משמע מ"דברות משה" (ח"ב סי' סד הערה יא). ועיין עוד ב"אגרות משה" יו"ד ח"א סי' קנח בסופו, ואה"ע ח"ד סי' כו סעיף ג, וי"ל.

² פירוש המשנה לרמב"ם, ור"ש מסי' מכשירים פרק ב משנה ז, עפ"י התוספתא שם.

³ ר"ש שם.

⁴ מסברא, עפ"י הנ"ל.

⁵ מסברא, הואיל ואינו אלא מדרבנן - ספק דרבנן לקולא.

⁶ פשוט, עפ"י הנ"ל.

⁷ ר"ש שם, וכן כתב בפשטות בחידושי ה"חת"ם סופר" (סוף פרק ראשון בכתובות ד"ה אמר רב ל"ש אלא להחיותו) וב"אילת אהבים" (בקו"א סי' מו). ועיין ב"חת"ם סופר" שם שכתב, דלמאן דאמר ספק דאורייתא מדרבנן לחומרא, חייב במצוות רק מדרבנן, ולמאן דאמר ספק דאורייתא מדרבנן לחומרא, חייב מדאורייתא, ולכן יש לעיין בחיובו במצוות דרבנן, שהרי ספק דרבנן לקולא. וזה לשון ה"בנין ציון" המובא באות ג: "דלמ"ד דברכות ק"ש דרבנן, אין קפידא כ"כ אם לא יקרא, ואעפ"כ שייד לומר מטילין עליו ב' חומרין, כיון שלא עובר על מצוות דאורייתא", עכ"ל, וצריך עיון.

- 8 אה"ע סי' ד סעיף לד.
9 רמב"ם ורי"ש הנ"ל.
10 סנהדרין נ"ח ע"ב, נפסק ברמב"ם הלי' מלכים פ"י הלי' ט.
11 שו"ע אה"ע סי' ד סעיף לד.
12 עיין "אוצר הפוסקים" סי' ד ס"ק קס.
13 עיין "לבוש מלכות" (סי' ד סעיף לד) ו"קובץ שיעורים" (סוף פרון ראשון של כתובות) ו"אילת אהבים" (בקו"א סי' מו) שכתבו, שלרמב"ם "מצוה להחיותו כישראל דכתיב ביה וחי אחיך עמך, והכי נמי מכח ספק אזלינן לחומרא ומצוה להחיותו" (לשון ה"לבוש"), וממילא חייבים במצות ואהבת לרעך כמוך וכל המצוות של חמלה לישראל מכוח אותו הספק. ואפילו לשיטתם של רמב"ן ורשב"א (מובאת באות ד) שאיננו מצווים להחיותו, עיין שם ב"קובץ שיעורים" וב"אילת אהבים" שפרשו את זה משום שהואיל ויש ספק, המוציא מחבירו עליו הראיה, משמע שבמצוות כגון ואהבת לרעך כמוך, שאינן קשורות בהוצאת ממון, מודים רמב"ן ורשב"א שחייב. ואף על פי שב"חת"ם סופר" בחידושו הנ"ל משמע, שלרמב"ם מצוה להחיותו כגר תושב, לא משמע כן מלשון הרמב"ם ושו"ע, שכתבו מצוה להחיותו כישראל.
14 מלבד איסור מסירת דברי תורה לגוי (חגיגה יג, ע"א) שאינו מבורר כל כך, שיש אומרים שנאמר רק לגבי אלה שאינם מקבלים את התורה ככתבה, כגון הישמעאלים, אבל לנוצרים מותר ללמוד המצוות (שו"ת הרמב"ם סי' קמט), ויש אומרים שתורה שבכתב מותר למסור להם, ורק למסור להם תורה שבעל-פה אסור (מובא ב"מרגליות הים" דף נט ע"א אות ג בשם כמה פוסקים), ויש אומרים שאפילו תורה שבעל-פה מותר למסור להם, אבל אסורים הם בטעמי התורה וסודה (שם). ולפי הנ"ל אין כאן איסור מסירת דברי תורה לגוי. ויש אומרים שבכל עניין אסור ("שבט הלוי" ח"ב סי' נט), ויש אומרים שאסור ללמדם בלשון הקודש, אבל מותר בתרגום ("מרגליות הים" הנ"ל אות ד), ולפיכך יש כאן איסור מסירת דת לגוי (ועיין שו"ת "בנין ציון" ח"א סי' קכו). ויש כאן עוד איסור והוא שאין זה כבוד הצבור, שספק גוי יעלה ויקרא להם, מידי דהוה אאשה, שמבואר באו"ח סי' רפב סעיף ג שאינה עולה לתורה מדין כבוד צבור.
15 מידי דהוי אשבע מצוות בני נח שמותר ללמדן לגוי, הואיל והוא צריך לקיימן (תוס' חגיגה יג ע"א ד"ה אין). ואף על פי שבשו"ת "בנין ציון" הנ"ל משמע שרק מותרים בלימוד שבע מצוות בני נח ולא בשאר דברים, נראה שמצוה ללמדם את המצוות והדינים השייכים להם, שבלאו הכי כבר כתבנו לעיל בהערה 14, שקיימות דעות רבות המתירות ללמד גויים הלכות. ונראה שה"שבט הלוי" הנ"ל שאסר לימוד תורה לגוי מכל וכל, לא ראה את תשובת הרמב"ם ואת "ספר החסידים" המובאים ב"מרגליות הים" הנ"ל אות ד, ולכן כתב שאסור ללמד אותם שום דבר. אבל ב"ספר החסידים" מבואר שכוונת הזוהר היא לאסור לימוד בלשון הקודש, אבל אין שום ראייה שהזוהר יאסור לימוד דינים והלכות גרידא בלי שום עמקות, ועי' שו"ת "שרידי אש" ח"ב סי' צא שמתיר ללמד בן נכרית תורה בקטנותו ולהכניסו לבית-ספר יהודי, הואיל ומתכוונים לגיירו לכשיגדל. ועיי"ש עוד בסי' צב בשם "מרומי שדה" של הנצי"ב שרק לימוד בעמקות אסור, וכן פסק הוא ז"ל שם ומוסיף שבזמנינו אין איסור לפני עור בזה, שיש הרבה ספרים בלעז על כל ענייני התורה, וכן בין הגויים יש הרבה שיודעים דברי תורה. ועיין עוד שם בסי' צ בדעת הרמב"ם. ולכן נראה דלכולי עלמא מותר כאן ללמד אותם הלכות אלה, וממילא מצוה לעשות כן (וכמו שכתבנו לעיל אות ה), שחייבים לדאוג לטובתם.
16 כמו שכתבנו באות ה שצריכים לדאוג לטובתם.
17 וצריך טבילה, הטפת דם-ברית וקבלת תורה ומצוות כדין כל גר (פסד"ר הנ"ל ח"א עמוד 381).
18 כמבואר בכתובות דף יא ע"א ונפסק בשו"ע יו"ד סי' רסח סעיף ז.
19 כמו שדחו הראשונים ראייה, מנשי מדין, שיש טבילת קטן מן התורה, דכתיב "וכל הטף בנשים החיו לכם", ואמרינן ביבמות דף ס ע"ב, מדכתיב החיו לכם, שגירות פחותה מבת ג' שנים ויום אחד כשרה לכהונה, באמרם ששם לכולי עלמא הוי זכות גמורה, שאם לא גירום, היו נהרגים, רואים שאפילו זכות צדדית הוי זכות להכשיר הגירות. אבל צריך עיון בזה, שסוף סוף מכניסים אותם לחיוב מצוות ודאי, וזה בעצם חובה להם שיענשו על זה. וחוף מזה בשו"ת "דעת כהן" סי' קמז וקמח מבואר שאי-שמירת מצוות הוי חסרון בקבלת מצוות ולא רק בזכיה, ואם כן בכל אופן לא מועיל. ולכן נראה שאין לסמוך למעשה על מה שכתבנו.
20 עיין לעיל תשובה עח. שהתנהגות כיהודי המקובלת במקומו הרי היא התנהגות כיהודי, ואי-אפשר למחות עוד אחרי כן.
21 הכרעת מרן הרב שאול ישראלי על-פי "תוספות ישנים" בגליון לסוגיא בכתובות יא ע"א. ועיין לעיל תשובה עז. הערה 7 בשם ה"אחיעזר".

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן